

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Кафедра цивільного процесу

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

МАТЕРІАЛИ

**Міжнародної науково-практичної конференції
до 150-річчя від дня народження
Є. В. Васьковського**

*м. Одеса,
8 квітня 2016 року*

Одеса
«Юридична література»
2016

Харитонов Є. О.

*д. ю. н., професор, член-кор. НАПрН України, завідувач
кафедри цивільного права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Харитонova О. І.

*д. ю. н., професор, член-кор. НАПрН України, завідувач кафедри
права інтелектуальної власності та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС У КОНТЕКСТІ ДИХОТОМІЇ «ПРИВАТНЕ ПРАВО — ПУБЛІЧНЕ ПРАВО»

Правова адаптація України до європейської концепції права потребує не лише відповідного удосконалення законодавчої бази, але й певної трансформації правової доктрини з огляду на ті правові цінності, що визначають методологічне підґрунтя згаданої адаптації. Разом із тим, мають бути враховані особливості вітчизняної традиції права, сучасний стан розвитку української правової думки та реалії життя нашого суспільства.

У зв'язку з цим набуває ще більшої актуальності з'ясування питомих ваг матеріального та процесуального права у регулюванні суспільних відносин. Надто з огляду на ту обставину, що, з одного боку, в європейських правових порядках має місце переважання або першого (наприклад, Німеччина), або другого (наприклад, Велика Британія) а з іншого, — відбувається процес дифузії процесуального підходу у багатьох з тих правових системах, котрі традиційно тяжіли до законодавчого забезпечення суспільних процесів, всеохоплюючих кодифікацій тощо (наприклад, Франція).

Стосовно цивільного права та процесу гострота полеміки підсилюється тією обставиною, що матеріальне цивільне право (цивільне право у об'єктивному сенсі) традиційно вважається приватноправовою категорією (і часто ототожнюється з приватним правом), тоді як цивільний процес (цивільне процесуальне право), керуючись тими міркуваннями, що виконання рішень судів забезпечується можливістю державного примусу, звичайно відносять до сфери права публічного.

Враховуючи зазначене, для початку визначимось щодо розуміння нами основних категорій, що мають стосунок до проблеми, яка тут розглядається.

Отже, приватне право ми розуміємо як концепт, що включає сукупність ідей, засад, правил і норм, що стосуються визначення статусу

і захисту інтересів приватних осіб. Його рисами є: 1) визнання пріоритетності інтересів окремої (приватної) особи; 2) юридична рівність учасників відповідних відносин; 3) ініціатива суб'єктів відносин стосовно встановленні правових зв'язків між ними; 4) вільний розсуд при виборі правил поведінки; 5) «уповноважувальний» характер норм; 6) переважно позовний порядок захисту прав та інтересів приватних осіб; 7) відповідність норм, що регулюють ці відносини, засадам природного права; 7) санкціонування норм приватного права правовою державою, що діє у кореляції з громадянським суспільством.

Публічне право нами розуміється як сукупність ідей, засад, правових норм та правил поведінки, що складають функціонально-структурну систему, яка з метою захисту прав людини та узгодження її прагнень із суспільними інтересами за допомогою розпоряджень імперативного характеру регламентує відносини за участю держави та інших осіб, які знаходяться у відносинах влади і підпорядкування.

Дихотомія «приватне право — публічне право» слугує методологічним підґрунтям розмежування на національному рівні права цивільного і адміністративного як двох визначальних галузей регулятивного права. Юридичним підґрунтям останніх, як і всіх інших галузей національного права, є конституційне право, положення якої є відображенням на рівні національної правосвідомості засад природного права, так званих, «загальнолюдських цінностей».

Крім того, треба враховувати потребу будь-якого суспільства у існуванні сукупності норм, які мають спеціальну мету — виконання правоохоронних функцій, тобто карного (або за неточною, але поширеною термінологією — кримінального) права. Останнє у наших умовах є сферою публічного права.

Ядром національної правової системи є: конституційне право — як підґрунтя усіх інших галузей, інститутів і норм, а також галузі «першого рівня» — цивільне, адміністративне і карне право.

Трьом основним галузям матеріального права (цивільного, адміністративного, карного), здавалося б, мали відповідати відповідні процесуальні галузі права: цивільне процесуальне, адміністративно-процесуальне і карно-(кримінально) процесуальне право. Проте, у дійсності, виокремлення таких процесуальних галузей права, навряд чи, можна визнати бездоганно науково обґрунтованим, оскільки, точно кажучи, жодна з них не має своїх окремих предмета і методу правового регулювання, котрі можна було б беззастережно відділити від суміжних галузей. Зокрема, говорити про оригінальність «процесуального методу» можна лише з великою мірою умовності. Тим більше, що, скажімо,

при розмежуванні цивільного, кримінального(карного), адміністративного тощо процесуального права, кожне мало б користуватися власним «процесуальним» методом правового регулювання, реальність чого викликає серйозні сумніви.

Вато зауважити, що такий висновок ніскільки не применшує значення цивільного (так само як й іншого юридичного) процесу. Поняття «галузь права» є надбанням теорії, яка прагне побудови права за визначеними і достатньо обґрунтованими критеріями, у той час, як категорія «галузь законодавства», у першу чергу, пов'язана із практикою, зумовлена її потребами, і внаслідок цього несе відбиток вольових рішень законодавців, відображаючи їхні уявлення про межі та засоби правового регулювання тих чи інших відносин.

Тому точніше, на нашу думку, тут вести мову про «матеріальні галузі права», але про «процесуальні галузі законодавства». Останні за своєю сутністю належать до галузі публічного права і виконують функції обслуговування «матеріальних» галузей права (котрі у реальному юридичному побуті, а не в теоретичних побудовах, також виступають як «галузі законодавства»).

Таке розуміння структури права припускає і відповідну систему національного законодавства, у якій базовими є Конституція України та три основні кодекси матеріального права: Цивільний кодекс, Адміністративний кодекс (Кодекс публічного права), Карний (кримінальний) кодекс, прийняті на основі і на розвиток Конституції України. Відповідно роль процесуального забезпечення реалізації норм цих та інших законодавчих актів мають виконувати Цивільний процесуальний кодекс, Адміністративний процесуальний кодекс, Карний процесуальний кодекс, котрі є базовими стосовно інших актів процесуального законодавства.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що виправданим здається вести мову не про «матеріальне право» і «процесуальне право», але — про «матеріальне право» і обслуговує його «процесуальне законодавство». Їхнє місце у дихотомії «приватне право — публічне право» визначається з урахуванням зазначеної обставини: цивільне право належить до сфери приватного права, цивільне законодавство належить до тієї ж сфери, де виступає як галузь законодавства, що «обслуговує» цивільне право, забезпечуючи реалізацію його норм з метою забезпечення здійснення прав та захисту інтересів приватної особи.